

Приказ књиге: Александар Павковић и Петар Радан, Стварање нових држава, Теорија и пракса отцепљења, Службени гласник, Београд, 2008.

Последњих двадесетак година светска политичка сцена обележена је сукобима различите природе, борбом за људска права, оптужбама за угњетавање и разним покушајима ослобођења. Када се говори о ослобођењу од туђинске власти, раније се подразумевало да се то превасходно односи на колоније којима је власт наметнута освајањем и услед тога је разумљиво оспоравати њену легитимност. Међутим, завршетком процеса деколонизације није стављена тачка на оптужбе нација да не живе у сопственим државама и да желе да се повуку из матичне државе и створе нову на територији на којој живе. Тај „процес повлачења једне територије и њеног становништва из постојеће државе и стварање нове државе на тој територији“ (стр. 7), представља отцепљење или сецесију.

„Увод у разматрање појмова, процеса и теорија отцепљења“ (стр. 10), јесте циљ истраживања аутора дела које је пред нама. Пошто смо сведоци сецесионистичких процеса, нарочито ако још увек нисмо начисто са тиме шта они заправо представљају и да ли их и како треба оправдати, нећемо остати равнодушни пред овом тематиком. Разјашњење суштине сецесије, разматрање узрока који до њега доводе илустрованих на више примера као и покушај оправдања из етичког и правног угла јесте оно што чини садржај овог дела. С једне стране разматрање историјских чињеница, а са друге увид у различите теорије отцепљења, свакако ће нам помоћи да заузмемо став према овом, последњих година толико актуелном феномену.

Сецесија се посматра као на негативну појаву услед тога што је у већини случајева праћена насиљем. Међутим, ако се осврнемо на историју ове појаве, примећујемо да то није увек био случај. Тако аутори наводе примере Норвешке, Словачке и Квебека који су кроз процес отцепљења од матичне државе прошли потпуно мирно (стр. 101-144). У овим случајевима матична држава се није противила независности, бар ако је она договорена, нити су сецесионисти користили насиље како би до признања независности што пре дошло. Мотив који матичну државу наводи да употреби насиље јесте очување њеног суверенитета. Заправо, „када се једна територија отцепљује, са те територије се управо повлачи политичка, законодавна и принудна власт матичне државе“ (стр. 18). Како „суверенитет представља политичко и легално право да се врши контрола или власт над свим становницима одређене територије, која надилази сва друга права на власт и контролу“ (стр. 20), потпуно постаје јасно да се отцепљењем суверенитет матичне државе доводи у питање. Како владе матичних држава у горе наведеним случајевима нису користиле силу, може се рећи да им очување њиховог суверенитета није био главни политички приоритет у овом питању. Ипак, исти начин развоја догађаја не можемо препознати у случају отцепљења Бангладеша, Бијафре и Чеченије (стр. 147-195) или приликом вишструких отцепљења која су се догодила при распаду СССР и СФРЈ (стр. 197-252). У овим случајевима процеси отцепљења су били окарактерисани

насиљем.

Оно што нас свакако занима јесу мотиви групе да се повуку из државе у којој се налазе. Већина аутора као мотиве наводи право народа на самоопредељење, тј. право сваке нације да „одреди свој политички статус, тј. да управља собом, без уплитања других држава и других народа“ (стр. 31). Поред тога, као мотиви се наводе економски и политички интереси групе. Главно средство којим вође сецесионистичких покрета мобилишу циљно становништво јесте коришћење националне идеологије према којима свака национална група „има право на суверенитет над својим пословима на територији коју настањује или на коју полаже право“ (стр. 31). Живећи у матичној држави група живи под туђинском влашћу услед чега трпи економске, политичке и културне дискриминације. Једини лек је, према ремедијалистичким теоријама, отцепљење и стварање сопствене државе.

Овако схваћен положај националне мањине у оквиру постојеће државе заједно са правом на самоопредељење, потпуно оправдавају сецесију. Међутим, шта треба чинити ако становништво на територији која претендује на независност живе припадници већинске нације матичне државе, па се тако и противи отцепљењу од ње? Да ли се отцепљењем крше њихова права или један од либерално- демократских принципа, принцип једнаких права и слобода за све грађане? Да ли би отцепљење било резултат демократског процеса одлучивања? Даље, да ли се отцепљењем крше уставни акти матичне државе? С друге стране, када се узме у обзир да је већина покушаја задобијања независности праћена насиљем, сасвим је умесно поставити захтев за њиховом етичком и политичком оправданошћу. Неке од одговора можемо наћи у оквиру нормативних теорија сецесије.

Приликом оправдања аутори се позивају или на слободу да се изабере држава у којој се жели живети или на право да се живи у функционишућој и заштитничкој држави. Теорије које се позивају на први принцип јесу теорије избора према којима држава треба да буде „добровољно удружење којим се грађани и групе грађана могу прикључити и из којег могу иступити по сопственом избору“ (300). У складу са тим, Беран, на пример, у својој демократској теорији „сматра да је процедура доношења одлука већином гласова једина ваљана процедура путем које се отцепљење може остварити“ (302). С друге стране, неки аутори претпостављају да ово право избора припада само одређеним групама, на пример националним (Милер) или групама које су веће од породице, а имају заједни културни идентитет (Маргарит и Раз). Проблем који у овим теоријама настаје јесте што је право избора ограничено на само одређене групе, па се тиме крши принцип по којем свако има право да изабере. Опет, када се распише референдум јасно је да ће национална група која је у већини на тој територији учинити да он успе, па се тиме доводи у питање право избора мањинске групе.

Недостатке ових теорија су покушале да надокнаде ремедијалистичке теорије, по којима држава има функционалну улогу, тј она мора да осигура безбедност појединаца и да заштити њихова права. Тако, према Бјукенену „ако држава не успева да заштити основна људска права или угрожава животе и основна права својих грађана, онда она губи своје легитимно право на контролу над територијом и становништвом којем су нанете овакве неправде“ (стр. 304-305). Ако се овом принципу дода још да отцепљење мора да буде одлука већине, чини се да стварање нове државе као лек за неправду добија морално оправдање. Међутим, као што можемо видети из историје, већина ових покрета је праћена насиљењем које, кад уђе у игру, поново доводи у питање етичко

оправдање отцепљења.

Као одговор, или као алтернативу, аутори нуде принцип „ненаношења непоправљиве штете“. Овај принцип се тиче средстава којим се сецесија изводи не разматрајући притом да ли група има право на отцепљење. Основно правило налаже- „не смете убијати неборце који вам не прете силом нити их прогањати зарад испуњења било ког политичког захтева, без обзира да ли се ради о сецесионистичком или антисецесионистичком захтеву“ (стр. 321). Теоријски гледано, овај принцип поставља моралну границу извођења сецесије и као такав може утицати на међународно право које не би требало да призна државе које су се огрешиле о њега. Међутим, у пракси услед положаја неких држава који им омогућава да постигну своје циљеве без међународне подршке, чини се да овај принцип има мало утицаја.

Но, независно од тога да ли је некој држави потребна подршка других држава или не, потребно јој је њихово признање како би суверенитет којем теже био легалан. Заправо, новонастала држава постаје легална ако добије признање од стране матичне државе и од стране других држава и међународних организација. Што се овог првог признања тиче, оно може бити резултат договора, али и изнуђено признање услед тога што матична држава настоји да очува сопствени територијални интегритет.

С друге стране, међународно признање се углавном позива на Декларацију о принципима међународног права који је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација. У оквиру овог документа се налази и легално право народа на самоопредељење. „На основу тог права они слободно одређују свој политички статус и слободно теже свом економском, социјалном и културном развоју“ (стр. 349). Међутим, ово не треба схватити као подстицај да се свака етничка група отцепи од матичне државе јер седми параграф овог начела указује да територијални интегритет суверене државе има примат. У складу са тим, група има право на отцепљење само ако влада матичне државе не представља „целокупан народ који припада територији без обзира на разлике у погледу расе, вере или боје“ (стр. 352)

Међународно признање независности је свакако циљ сецесионистичких покрета.

Разлози за његово настајање су многобројни, на првом месту национални или представљају последицу неправде коју чини матична држава. Отцепљењем група престаје да буде национална мањина и постаје већинска група, што је, поред тога што је знак престижа, гаранција међународне заштите. С друге стране, група добија суверену власт над територијом па може сама да управља ресурсима и као суверена постаје самостални актер у међународним односима заједно са другим сувереним државама. Међутим, процес сецесије може имати и негативне последице за новонасталу државу. Једна од њих је и потенцијално затварање приступа тржишту рада, капиталу и тржишту робе матичне државе. У Европи се ова негативна страна отцепљења компензује приступом у Европску унију, па се тако може рећи да је Словенија мало шта изгубила проглашењем независности од СФРЈ.

Постојање међународних организација као што је Европска унија, Светска трговинска организација, ММФ, чине да људи што мање осете последице отцепљења на економском и политичком плану. С друге стране, значај њихових супранационалних овлашћења „могао би да се огледа у томе да сувереним државама може да остане мало суверених овлашћења која су вредна преузимања путем отцепљења. Ово би несумњиво државну сувереност учинило мање привлачним циљем за мањинске групе него што је то данас случај“ (стр. 379). Међутим, како ствари данас стоје, нема изгледа да ће држава

да изгуби предности које суверенитет са собом носи. Притом не треба заборавити да је услов за приступ Европској унији и Уједињеним нацијама ограничен на суверене државе. На крају, можемо размотрити какав став треба да заузмемо по питању овог актуелног проблема савременог света. С једне стране, држећи се права сваког народа на самоопредељење можемо дати зелено светло свакој групи која сматра да је отцепљење једини лек против дискриминације матичне државе. С друге, ако се чврсто држимо одбране територијалног интегритета суверене државе можемо тако окренути леђа сваком сецесионистичком покушају. Ипак, можда је најбоље да прихватимо космополитски идеал према којем би постојање једног суверена, светске државе, обезвредило сваку тежњу за сувереном влашћу над одређеном територијом. Овакав свет „у којем ни једна група не би тежила искључивом праву на самоуправу и суверенитет, представља, можда, замислив, па чак и пожељан свет. Али све док се наш свет састоји из група које теже самоуправи и територијалном суверенитету, наш свет ће бити свет суверених држава и отцепљења од њих“ (стр. 383).